

sv. Apostolâ Petra i Pavla u Rimu u crkvi sv. Sebaščana. Mgr. De Waals pretražujući zemlju namjeri se najprije na jednu kršćansku zidnu črkariju, tzv. grafit s natpisom: *Paule Petre Petite Pro Victore*. Ovakav nam natpis može dobro poslužiti za utvrđenje povjesne istine o štovanju svetaca još za ranog doba. Što će nam još moći potvrditi taj natpis, mi sada još ne znamo, samo možemo i moramo ga smatrati svetim amanetom kršćanskog kulta. Nego isti Mgr. De Waals u istovremenom iskapanju starinâ namjeri se na istom mjestu i na drugi važni spomenik, preko kojega povjest kršćanskih starina ne smije bez osvrta proći. De Waals otkri i mramorni sarkofag, u kojemu nađe na začelju skeleta mramornu pločicu s napisanim riječima: *S. Fabianus Hic Est Sepultus*. Pošto u kat. Crkvi opstoji od starine samo jedan svetac s imenom Fabijan, to je vrijedno iznijeti starost toga sarkofaga. Starost se sarkofaga razabira iz poznanja Svečeva života. Sveti Fabjan bijaše papom između 236. i 250. (po nekojima 253.) god., a o njegovu izboru Euzebije nam je ostavio u svojoj Crkvenoj Povjesti (VI, 29) dosta detaljnih podataka. Fabjanovo vladanje bje burno, jer se je upravo tada desilo žestoko progonstvo kršćanâ. „*Liber Pontificalis*“ kaže, da je on podijelio Rim u sedam okružja. U predaji nalazimo, da je on isti ustanovio četiri manja reda. Fabjan umre, kako je vjerojatnije, god. 250. na 20. siječnja na početku Decijeva progonstva i bje pokopan, kako je arheolog De Rossi tvrdio, u kripli Papâ u katakombi sv. Kalista, gdje je god. 1850. De Rossi otkrio grčki natpis s riječima: „Fabjan, biskup (papa) i mučenik“ (*Roma Sotterranea* II., 59). Iz ovih se sitaih povjesnih podataka dade razabrati umanjivanje povjesnih nagađanja. Odsada će u povjesti papâ ime Fabjanovo biti utvrđeno ne samo kao realna opstojnost, dali i njegovo svetačstvo sa oznakom njegova groba. Otkriće Mgra De Waal-sa pozdravit će srdačno kršćanski svijet, kojemu je isti Prelat već dosada dosta takih dragih priloga podao. Mgr. De Waals obznanio je sv. Stolicu o tom otkriću, te je stožernik-vikar Pompili došao na lice mjesta, da zapečati lijes pape Fabjana.

A. L. Gančević O. F. M.

Bilješka uredništva: O istom predmetu čitamo u „Kat. Listu“, br. 25. str., 259. ovo:

S apijske grobne ceste. Neumornom Njemačkom naučenjaku i istraživaču katakomba, prelatsu A. de Waal, koji

je na svoj trošak iskapao katakombe sv. Sebastijana, uspjelo je da otkrije tri sarkofaga, od kojih je jedan nosio natpis: M. S. FAVIANUS IC REQUIESCIT. Radost kako istraživača tako i svih crkvenih znanstvenih krugova bila je velika, jer je sve mislilo, da je otkriven grob Pape mučenika, iz litanija Sviju Svetih poznatog sv. Fabijana, koji je umro mučeničkom smrću na 20. siječnja 250 p. K. Crkveno povjerenstvo istražilo je i relikvije i sarkofag, koji je iza toga zapečatio kardinal vikar Pompili. Uspjeh je žalibože bio negativan, jer napis potječe iz 11. stoljeća, a drugih jačih dokazala nije se pronašlo. No ipak je otkriće tih sarkofaga od velikog zamašaja. Msgru de Waal uspjelo je, što je i povjerenstvo priznalo, da je na sarkofagima otkrio zanimljive napise u rimskoj kurzivi 1.—5. stoljeća, koji sigurno dokazuju, da je u sv. Sebastijanu na apijskoj cesti bila zacijelo kuća sv. Petra i Pavla, u kojoj su prvi Papa i njegovi nasljednici za progonstva stanovali, i tuj se je njima u čast prinosila sv. žrtva. Otkrivene su još za čudo dobro uzdržane svježe ornamentičke freske. I to bi, prema de Waalu, imao biti stan prvih Papa. — Stojili to doista, to bi ta činjenica vrlo interesatno osvjetlila poznatu legendu „Quo vadis Domine“, što ju je tako majstorski u svom romanu obradio slavni poljački romancijer, Sienkijević.

Recenzije.

Dr. Konrad Lübeck: Die christlichen Kirchen des Orients. Kempten. Jos. Kösel. g. 1911.

Mnogima će se činiti čudno, da istom sad govorimo o djelcu, koje je izašlo pred četiri godine. Činimo to s razloga, što mnogi, osobito mladi bogoslovi i svećenici, hoteći se informirati o istočnoj crkvi grabe za Lübeckovim djelcem, valjda radi toga, što je najkraće, najpopularnije i najjeftinije; ali moramo i odmah izjaviti: najslabije na polju literature o istočnoj crkvi. Ono je prvi pokušaj u

najnovije doba, da u što kraćem i preglednijem opsegu prikaže sadašnje stanje istočne crkve i istočnog pitanja. U prvom dijelu govori pisac o odjeljenju s historičkoga stanovišta, u drugom o sadašnjoj organizaciji istočnih crkava, a treći radi o religioznom životu. Nema dvojbe, da je nekatolički istok daleko zaostao za kat. zapadom, ali opet, kako ga je Lübeck prikazao, onako nije. Ne samo da je mnogo toga ispušteno, bez čega je teško razumjeti ustroj istočnih crkava, nego je i toliko toga krivo napisano, da bi trebalo posebnu studiju napisati, da se pobiju sve tvrdnje